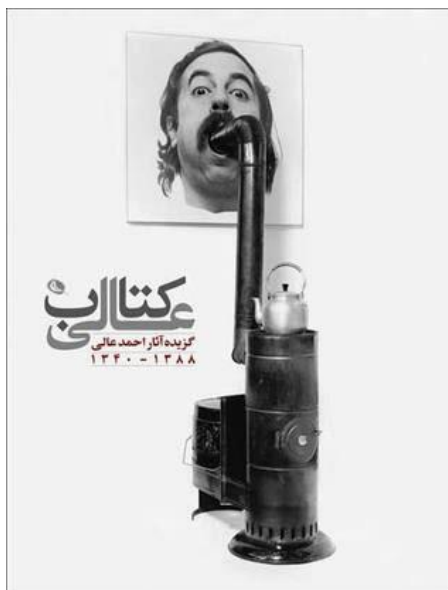

کتابِ عالی

گزیده آثار احمد عالی (۱۳۴۰ - ۱۳۸۸) «نقد ساختارگرایانه»

«من احمد عالی (بیوک آقا)، فرزند سکینه (گلین آقا) و مصطفی، متولد ۱۳۱۴ دارای شماره شناسنامه ۲۲ تبریز، شغل فعلی‌ام بازنشسته عکاسی است. این بخشی از نوشته احمد عالی در سال ۱۳۸۸ در کتابِ عالی است.»

کتابِ عکس‌پیش رو به‌صورت فایل پی‌دی‌اف در اختیار من است و بیان برخی جزئیات مانند کیفیت چاپ، جنس کاغذ استفاده شده، و حتی قطع کتاب، که احتمالاً رحلی بزرگ یا سلطانی باشد امتناع می‌کنم. این کتاب حاصل نیم قرن تلاش یکی از هنرمندان بزرگ ایران است که در عرصه‌های مختلف هنری مانند عکاسی، گرافیک و نقاشی فعالیت گسترده‌ای انجام داده است. در ادامه نیز به شرح مفصلی از کتاب، در حد توان و دانش خود می‌پردازم.

در کتابِ عالی موضوعات مختلفی از جمله: منظره، پرتره، معماری و عکاسی انتزاعی و همچنین تصاویری ترکیبی و کلاژ شده کنار هم قرار گرفته است. البته خودنگاره‌های احمد عالی نیز در این کتاب جای گرفته‌اند. تمامی عکس‌ها قبلاً در نمایشگاه‌های مختلف ارائه شده‌اند و هیچ عکسی که قبلاً دیده نشده باشد وجود ندارد. یکی از مشهورترین آثار احمد عالی، خودنگاره او و دودکش ایرانی، در سال ۱۳۴۳ ارائه شد و در اینجا نیز به‌عنوان تصویر روی جلد استفاده شده است. این تصویر می‌تواند یک بیانیه از سوی هنرمند باشد که نشان دهنده تلاش وی برای بروز هویت و فردیت خویش در مقابل فرهنگ و هویت ایرانی است. البته نمی‌توانم دقیق بگویم که وی در حال نفی این فرهنگ باشد اما حاصل این بخاری و کتری روی آن، که برای بعضی نوعی حس نوستالژیک دارد، برای احمد عالی فقط دود است. در کنار این تصویر عنوان کتابِ عالی - گزیده آثار احمد عالی (۱۳۴۰-۱۳۸۸) - با رنگ قرمز آورده شده و صفحه اول نیز ذکر شده است. در ادامه صفحات بعدی نوشته‌هایی از شهریار توکلی، تورج حمیدیان و ابراهیم حقیقی اضافه شده که در توصیف احمد عالی و آثارش هستند. من از نقل قول آنها پرهیز می‌کنم زیرا برداشت خودم را ارائه می‌کنم.

کتابِ عالی از فصل‌بندی‌های مجزا برخوردار نیست. می‌توانم بگویم کلیت کتاب یک فصل بوده و اشاره‌ای به تجربه‌زیسته هنرمند و تداوم آثارش در ارتباط با آن است. با شروع عکس‌ها می‌توان فهمید که فصل‌بندی کتاب در مجموعه‌ها نهفته شده طوری که هرچند عکس متوالی با چند عکس قبل و بعد متفاوت هستند. اولین مجموعه‌ها از

آثار تاریخی و فرهنگی ایران از سال ۱۳۴۳—۱۳۴۴ که بیان کننده هویت ایرانی احمد عالی و ارتباط وی با آنها است. مجموعه آثار بعدی کتاب از طبیعت و انسان_ طبیعت و از عکس‌های رنگی و سیاه و سفید با هم استفاده شده است. با دیدن این آثار به این پی می‌بریم که هدف احمد عالی نمایش طبیعت نیست بلکه فراتر از آن دخل و تصرف در آن است.

عکس‌های صفحات ۵۶ تا ۶۲ کتاب، ادامه همان مستندنگاری احمد عالی از مردم روزمره و کنکاش وی در فرهنگ و زندگی عادی مردم هستند. عکسی از رفت و آمد مردم در خیابان و آنتن‌های روی سقف یک خانه و کسانی در فضای باز در حال اصلاح سرو صورت خود که همان نگاه مبتدیانه یک عکاس کنجکاو را نشان می‌دهد. در صفحه ۶۳ کتاب تک عکسی با عنوان قم ۱۳۴۰ آورده شده که نگاه را به خود جلب می‌کند. این عکس دارای شرایط و ویژگی‌های متفاوتی با دیگر عکس‌ها است. این تصویر نشان دهنده یک رویکرد نو در نگاه عکاس به شرایط اجتماعی و توجه عکاس از سطح تصویر به لایه‌های زیرین عکس، که اندیشه عکاس در آن نهفته وجود دارد. با کمی دقت به آثار قبل و بعد این عکس متوجه نوعی گذار از رویکرد سطحی گذشته و جدا شدن وی از آن و ایجاد رویکرد زیبایی‌شناسانه و فلسفی و ورود به یک دنیای مفهومی و فرمی که نوعی الهام و تأثیری پذیری از عکاسی غرب در آن دیده می‌شود وجود دارد. عکس‌های وی از تهران، شیراز، کاشان، اصفهان، ریوش و بم نشان دهنده این نگاه فرمالیستی احمد عالی هستند. در این آثار هیچ توالی زمانی، مکانی رعایت نشده و تنها دغدغه نگاه فرمالیستی در آنها بوده که اهمیت داشته است. این نگاه در تمام آثار موجود در کتاب، رعایت شده است.

عکس صفحه ۶۳ کتاب

همین رویکرد در عکس صفحه ۱۱۳ کتاب دیده می‌شود که از آن برای طرح روی جلد استفاده شده است. خودنگاره ۱۳۴۳، دودکش بخاری در دهان عکاس است. نگاهی طنزآمیز به مسئله ای مهم و ورود عکاس به دنیای مفهومی و شیوه‌های جدید در ارائه آثار هنری و مواجهه با پدیده‌های اجتماعی، نمایان می‌شود. آثار بعد از این عکس همگی از یک خلاقیت و فرم جدیدی برخوردارند. ترکیبی از فتومونتاژها، پرتره‌های هنرمندان هم عصر خودش و عکسهای چند لته‌ای هستند. عکاس از مستندنگاری دور شده و به ساختن روی می‌آورد.

از عکس‌های شاخص احمد عالی موجود در کتاب، مربوط به انقلاب ۱۳۵۷ هستند. نگاه توده وار به جامعه بحران زده و خواستار تغییر در شرایط موجود و انعکاس حس تعلیق در عکسها از ویژگی‌های این آثار است. در اینجا نیز تاکید احمد

عالی بر نگاه فرمالیستی و اهمیت وی به سطح تصویر، بعنوان یکی از شاخصه های عکسهایش، مشهود است. بعد از عکسهای انقلاب ۱۳۵۷ اهمیت عکاس به رنگ و عکاسی رنگی و تمرکز بر شیوه هایی مانند فتوکلاژ بیشتر شده است. از جمله تصاویر او از دیوارها که در سال ۱۳۵۷ عکاسی کرده و با توجه به پیشینه احمد عالی در نقاشی، خودش نیز در آنها دخل و تصرف کرده و نقش مهم رنگ در آنها به چشم می آید. سه تصویر از دیوارها به صورت تمام صفحه چاپ شده اند: یکی ابتدای ورود به کتاب و دیگری در صفحه ۱۸۶ و ۱۹۳ قرار گرفته اند. شاید آنچه در عکسهای این کتاب از آثار متأخر احمد عالی هستند و رویکرد متفاوتی دارند، مجموعه کلاژهای وی از شهر می باشند. در اینجا ما با شهری در پس پرده و حجاب روبه رو هستیم که اگر عناصری از شهر به آن اضافه نمی شد هرگز نمی توان تشخیص داد که از شهر عکاسی شده است. این بخشی از نگاه عکاسانه احمد عالی به شهر است.

این کتاب جنبه هایی از عملکرد احمد عالی را نشانمان می دهد. کتاب، با تصویری از ارگ بم آغاز شده و با تصویری از خود هنرمند در بین آثارش در گالری پایان می یابد. احمد عالی با کتابش یک سفر را آغاز می کند که ابتدایش از هویت فرهنگی کشورش یاد می کند و پایانش به خودش، پیری و محو شدنش می رسد و آنچه باقی می ماند کفشهایش و یک صندلی خالی که نشان دهنده رد پای او در این جهان و آثارش است.

اکنون که ۱۱ سال از ارائه کتاب عالی می گذرد، خودنگاره های وی با G11 در این کتاب جایز خالی است. این عکسها در سال ۱۳۹۵ در گالری امکان ارائه شدند ۶ سال پس از انتشار کتاب عالی. شاید بتوان و نیز لازم باشد در ویرایشی تازه این عکسها به کتاب اضافه شوند. یکی از محاسن این کتاب این بود که خودش را از قید و بند تاریخی و توالی زمانی رها کرده و کلیت آثار را با یک بیان هنری پیوند زده و همین امر خوانش تصاویر را متفاوت کرده است. در پرتوهای ما چند تصویر از کشورهای دیگر در بین تصاویر بومی خاص ایران دیدیم و در نگاه اول تصور نمی شود که آنها از جغرافیای دیگری ثبت شده باشند اما نگاه انسان محور حاکم بر این تصاویر دید ما را از نژاد، قومیت و جغرافیا فراتر می برد.

نقد شکلی کتاب

کتاب در ۲۵۸ صفحه توسط نشر نظر در سال ۱۳۸۹ جمع آوری و انتشار یافته است. به نظر می رسد حجم این کتاب برای بررسی تمام وجوه آثار احمد عالی، به عنوان خلاصه ای از رویکردهای عکاس نسبت به محیط پیرامونش، کافی نیست. در ابتدای کتاب نوشته هایی از هنرمندان و نویسندگان آمده که شهریار توکلی نسبت به بقیه تصویر بهتری از آثار ارائه می دهد. ولی این نمی تواند باعث شود جای خالی استیمنت برای مجموعه ها را حس نکنیم. در روی عکس پشت جلد کتاب یک بارکد تجاری حک شده که با دیدنش شاید تا حدودی عمل تجاری سازی را به ذهن بیاورد و از معنویت اثر بکاهد.

جایگاه اثر در عکاسی ایران

بدون شک این کتاب نمونه ای موفق از یک کتاب عکس، در ایران است. کتاب عالی، با پرداختن به موضوعات متنوع در دوره های مختلف یک عکاس، یک منبع مطالعاتی مناسب برای پژوهشگران و عکاسان است. چیزی که همیشه در بین منتقدان و عکاسان از آن به عنوان یک خلاء اساسی یاد شده، نبود منابع کافی از عکاسی هنری ایران در دوره های مختلف است. این اثر نمونه ای از تلاش برای پر کردن این خلاء اساسی در عکاسی ایران است. کتاب عالی، بعنوان یک حافظه تاریخی و تصویری از دوره های مختلف ایران و در عرصه هنری منبع مناسب آموزشی و پژوهشی به حساب می آید.